

public power, public policy strategy or scientific concept of promising development of the legal array on the basis of clear scientific ideas about the future development and state of the legislative framework, the best ways to improve it.

It is emphasized that the essentially scientific concept should be considered as a system of scientific views on a certain phenomenon, the way of its cognition, understanding and interpretation. Preparation of a scientific concept implies the existence of appropriate analytical skills, skills and experience in a certain area of knowledge of social reality. Accordingly, the creation of the Concept for the Development of Legislation of Ukraine can be carried out by scientific institutions of a legal profile with experience in legislative, scientific and expert work and relevant scientific achievements on the problems of legal regulation of all spheres of public relations, the implementation of legislation in the aspect of determining its effectiveness. That is, they have a systematic idea of the state, the problems of the development of the system of law and the system of legislation that can predict their further development.

Therefore, the Concept of the development of legislation of Ukraine as a predictive document of a public-political nature should determine the strategy of actions of subjects of law-making in the implementation of plans, programs, reforms in the field of law and the list of regulatory legal acts necessary for the development and adoption in chronological sequence, while maintaining the logic of the development of the relevant branch of legislation; priorities in socio-economic development; agree with previously adopted strategic documents (programs, plans, strategies, concepts) of the state level regarding the development of certain spheres of public relations or correct them; provide for the need to develop and adopt only objectively predetermined normative legal acts, avoid unnecessary legal influence. Thus, the Concept defines a plan of law-making activities for the long and short term, and on the other hand – is the result of large-scale monitoring of the current system of legislation.

Key words: concept, legislation, monitoring, scientific expertise, NAS of Ukraine, forecast document, public policy.

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-95-107

УДК 341.214

В. Ф. СІРЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПрН України*
ORCID: 0000-0002-3377-7524

НЕЙТРАЛІТЕТ ЯК ФОРМА УТВЕРДЖЕННЯ БЕЗПЕКИ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ

У статті розмірковується про статус позаблоковості і нейтралітету, розглядаються переваги й особливості одного та іншого, становлення інституту нейтралізованих територій упродовж XIX–XX ст. Зазначено, що інститут нейтралізованих територій має глибоке історичне коріння ще зі стародавніх часів. Аналізується мотивація України у виборі статусу позаблоковості. Розглядаються питання глобалізації, пов'язані з розвитком світового ринку інформаційних технологій, взаємозв'язку процесів глобалізації з ринком інформаційних технологій, вплив глобалізаційних процесів на безпеку держави, економічний, інформаційний, соціальний та культурологічний аспекти.

Ключові слова: нейтралітет, міжнародно-правовий статус, військові союзи, національне законодавство, основний закон, стратегічний курс, глобалізаційні процеси, воєнні дії, особливий статус держави.

Sirenko Vasyl. Neutrality as form of claim of safety of the modern states

In the article investigated about status of non-alignment and neutrality, examined advantages and features one and other, becoming of institute of the neutralized territories during XIX–XX century is Marked that the institute of the neutralized territories has a deep historical root yet from ancient times. Motivation of Ukraine is analysed in the choice of status pose of blockiness. Questions are examined the globalizations related to world market of information technologies, intercommunication of processes of globalization development with the market of information technologies, influence of processes of globalization on safety of the state, economic, informative, social and culturological aspects.

Key words: neutrality, international legal status, soldiery unions, national legislation, Basic law, strategic course, globalizations not processes, military operations, special status of the state.

Актуальність теми. Розглядати проблему нейтралітету під час агресивної війни росії проти України, з першого погляду, невдячно й не на часі. Але якщо врахувати ту обставину, що всі війни рано чи пізно закінчуються й

* **Sirenko Vasyl**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NAN of Ukraine, Academician of the NALS of Ukraine

починається мирне будівництво в державному й суспільному значенні, то проблему нейтралітету потрібно й необхідно розглядати сьогодні. Після війни перед Україною невблаганно постає проблема вибору свого статусу та гарантій своєї безпеки в повному багатовекторному значенні цього слова. Враховуючи, що не існує кращої практики, ніж хороша обґрунтована теорія, проблему нейтралітету треба й необхідно розглядати уже сьогодні так само, як і інші форми утвердження безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Передусім звернемо увагу на поняття нейтралітету. Видатний вчений міжнародник В. Н. Денисов зазначав, що в загальному значенні нейтралітет (від лат. *neuter* – ні той, ні інший) позначають позицію держави, що не перебуває у стані війни з воюючими сторонами й не бере участі у воєнних діях; у більш конкретному значенні – особливий статус держави, що передбачає комплекс прав, обов'язків та привілеїв, визначених у міжнародному праві¹.

За твердженням В. М. Вдовенка, нейтралітет – феномен міжнародних відносин, що є відповіддю елементу системи міжнародних відносин (держави) на виклики та загрози існування самої системи загалом і цього її елементу зокрема. Нейтралітет – це похідна від певного типу взаємодії суб'єктів міжнародних відносин – конфлікту або війни. Як динамічне явище, нейтралітет еволюціонує в процесі розвитку системи міжнародних відносин від однієї до іншої, набуваючи нових ознак і відкидаючи застарілі засади².

На відміну від позаблоковості, що є односторонньо задекларованим статусом, який не потребує міжнародно-правового закріплення (потрібно лише його позитивне сприйняття міжнародним співтовариством); нейтралітет – відповідно до світової практики і норм міжнародного права – обов'язково має бути визнаним міжнародним співтовариством або на рівні міжнародного договору (наприклад, швейцарський), або на рівні національного законодавства (наприклад, австрійський).

Нейтралітет – це особливий міжнародно-правовий статус, що потребує правового закріплення на рівні міжнародного договору чи національного законодавства. Головною складовою нейтралітету є неучасть у військових союзах, заборона на відрядження військового контингенту у склад миротворчих сил міжнародних організацій³.

У тлумачних словниках зазначається, що нейтралітет у загальному значенні означає невтручання в чужі справи, спори, боротьбу, політика невходження в блоки, військово-політичні союзи. Звертається увага, що це юридичний і політичний статус держави, яка зобов'язується не брати участі у війні між іншими державами, а в мирний час – відмова від участі у військових блоках.

Цей статус не потребує міжнародно-правового закріплення й може бути змінений в односторонньому порядку. Він передбачає неучасть у військових союзах, але не зобов'язує дотримуватися норм гуманітарного права під час конфліктів третіх країн⁴.

Поняття нейтралітету в теоретичному і практичному сенсі необхідно відрізнити від таких суміжних понять, як позаблоковий статус і нейтральні території.

В юридичній літературі зазначається, що нейтралітет і позаблоковий статус є органічно спорідненими поняттями. Але близькість цих понять не означає тотожність.

Концептуальні засади нейтралітету й позаблоковості є здебільшого тотожними – не поширюються на економічне співробітництво і є сумісними з членством у економічних угрупованнях, союзах; передбачають неучасть у військових союзах, заборону на створення на їх території іноземних військових баз, мирне співіснування з усіма державами світу незалежно від їхніх політичних, соціальних чи економічних систем. Однак, на відміну від нейтралітету, позаблоковість не виключає участь у оборонних угодах і союзах країн, що є позаблоковими; і не повинна під час війни дотримуватися норм, передбачених для нейтральних держав міжнародним гуманітарним правом. Отже, позаблокова країна не обов'язково є нейтральною. Тобто вона може розпочати війну, виступити на боці держави, що розпочала війну, або підтримати державу, яка стала об'єктом зазіхань. При цьому ця держава не належить до блоку. Позаблоковій державі не забороняється укладати військовий союз з окремою державою, особливо якщо ця держава також не належить до блоку. В міжнародному праві взагалі немає норм, що регламентують позаблоковий статус держави, зокрема щодо поведінки під час війни. Отже, позаблоковість, на відміну від нейтралітету, надає державі ширше поле маневру в міжнародних відносинах. Як зазначається в літературі, відмінність нейтралітету й позаблоковості проявляється щодо правового закріплення такого статусу і в контексті участі у війні, у разі війни та стосовно залучення військової взаємодії⁵.

Позаблоковий статус закріплюється державою в законодавстві, що регламентує засади внутрішньої і зовнішньої політики. Позаблоковість – це особливий міжнародно-правовий статус, що не потребує міжнародно-правового закріплення й може бути змінений в односторонньому порядку. Він передбачає неучасть у військових союзах, але не зобов'язує дотримуватися норм гуманітарного права під час конфліктів третіх країн. Позаблоковий статус не накладає обмежень на відрядження військових контингентів у склад миротворчих сил міжнародних організацій; не забороняє укладати оборонні угоди й союзи з окремими державами; не поширюється на економічну сферу⁶.

Крім позаблоковості, поняття нейтралітету держави треба відрізнити від такого терміна, як «нейтральні території». У літературі зазначається, що нейтральні території – це певний простір, що має окреслені на місцевості межі, який заборонено використовувати як театр війни (воєнних дій). Цей інститут має певні властивості інституту постійного нейтралітету (наприклад, забороняється прохід уздовж цієї території іноземних військових формувань). Це режим, який діє під час війни в межах території, визначеної за домовленістю

держав. Водночас постійний нейтралітет є особливим статусом держави як суб'єкта міжнародного права, що діє як у мирний, так і у воєнний час. Також він полягає в неучасті у всіх війнах, які можуть виникнути в майбутньому. Прикладом нейтральних територій є нейтралізована територія Кракова, нейтралізація Іонічних островів, нейтралізація проток Дарданельської і Босфорської, нейтралізація Суецького каналу, Нейтралізована зона між Норвегією та Швецією, нейтралізована територія архіпелагу Шпіцберген, територія Аландських островів⁷.

Історичний досвід правового регулювання конкретних нейтральних територій може бути використаний і в діяльності сучасних держав, які взаємодіють між собою в умовах прояву планетарного глобалізму. Проблема взаємозв'язку нейтралітету і глобалізму може бути предметом окремого дослідження. Але в даному контексті на окремі прояви взаємодії нейтралітету й глобалізму необхідно звернути увагу, зважаючи на те, що держави, які дотримуються принципу нейтралітету повинні знайти себе, свою нішу в системі глобалізації виробничих сил і виробничих відносин.

Тлумачні словники дійшли узагальненого висновку, що глобалізація є посилення взаємозв'язків, взаємодій і взаємозалежності економік, економічних систем різних країн світу; інтернаціоналізація виробництва та капіталу, яка веде до встановлення ідентичних норм і умов ведення господарської діяльності в країнах, що різняться рівнем розвитку, видами загальнополітичних і соціально-економічних систем. Викликає несприйняття і протидію осіб, які представляють національну специфічність економіки окремої країни. Етимологічно поняття глобалізації походить від латинського *globus* – глобус, земля – надання процесу глобального, всезагального характеру, поширення дії тенденції за межі країни⁸.

Досліджуючи поняття глобалізації, В. І. Шкурат звертає увагу на різні аспекти змісту глобалізації в тлумаченні відомих вчених, а саме: глобалізація – це сукупність таких процесів і явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації і переміщення людей з країни в країну, перевага орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні й інших транзакціях, територіальна й інституціональна інтеграція ринків, а також виникнення глобальних проблем типу екологічної деградації або надмірного збільшення народонаселення, для вирішення яких необхідно всесвітнє співробітництво (М. Шимаї). Глобалізація – інтернаціоналізація – це зростання міжнародних обмінів і взаємозалежності у відносинах між країнами; глобалізація – лібералізація – це зняття державних обмежень і створення відкритої світової економіки без кордонів; глобалізація – універсалізація – це процес поширення благ, досвіду, культур серед усього людства; глобалізація – модернізація – це поширення по всьому світу структурних елементів модерну (капіталізму, раціоналізму, індустріалізму, демократії, бюрократії та ін.), що призводить до знищення існуючих культур і локальної самовизначеності; глобалізація – детериторизація, призводить до «реконфігурації» географії

таким чином, що суспільний простір втрачає територіальні характеристики, тобто скорочуються відстані, стираються кордони, а сам простір перетворюється на єдине ціле (Я. Шолте).

Глобалізація – це ідеологія панування світового ринку, ідеологія неолібералізму (У. Бек).

Глобалізація – це процес ослаблення традиційних територіальних, соціокультурних і державно-політичних бар'єрів, становлення неупорядкованих зовнішніх впливів і нової системи міжнародної взаємодії й взаємозалежності (С. Панарин).

Науковці вказують на кілька видимих джерел тих процесів, які в сукупності утворюють явище глобалізації. До них належать: 1) негативні екологічні та інші наслідки господарювання людини на планеті, які досягли в другій половині ХХ ст. масштабів небезпечних не лише близьким вичерпанням невідомих природних ресурсів, а й непередбачуваними наслідками мутацій всієї біосфери Землі, включаючи людину; 2) розвиток комунікацій, інфраструктур і відносин, що ведуть до високого ступеня соціальної взаємопов'язаності й взаємозалежності світу; 3) вихід на міжнародну арену глобалітетів, під якими розуміють суб'єктів світової економіки й політики, поєднання інтересів, здібностей і можливостей яких вимагає від них і дає змогу діяти глобально в одній або кількох сферах життєдіяльності (О. Лебединська, А. Степаненко).

Глобалізація – це процес формування й подальшого розвитку єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій (М. Делягін).

Глобалізація – це інтенсифікація всесвітніх відносин, що зв'язують віддалені один від одного місця таким чином, що локальні події формуються подіями, що відбуваються за багато миль звідси, і навпаки (Е. Гідденс).

Глобалізація – це процес прискорення та вдосконалення різноманітних міжнародних потоків товарів та інформації в загальному контексті соціального розвитку (О. Білорус)⁹.

Як бачимо із наведених визначень, поняття глобалізації багатовимірне, багатоскладове й практично охоплює всі сфери суспільного життя. Це об'єктивне й невідворотне явище планетарного масштабу. І ця обставина примушує всі країни світу незалежно від форм державності пристосовуватись до процесів глобалізації як суспільного явища. Кожна країна має знайти своє місце й можливості розвитку в умовах глобалізації.

Виходячи з цієї обставини, висновок напрашується такий, чим країна самостійніша в утвердженні суверенітету, незалежності, самостійності у верховенстві своєї влади в прийнятті кінцевих рішень, тим більше в неї є можливостей пристосовуватись до процесів глобалізації, знайти місце для свого прогресивного розвитку. Країни, що об'єднані у військові союзи, блоки чи адміністративно-територіальні об'єднання, мають менше можливостей для національного пристосування з урахуванням національної ідентичності для

пристосування до процесів глобалізації. Треба враховувати ту обставину, що вступ країни в будь-яке об'єднання інших країн вимагає поступитися частиною свого суверенітету, частиною повноважень своєї верховної влади, тому що провести загальні принципи існування будь-якого об'єднання неможливо без певних обмежень повноважень національних держав. У цьому сенсі нейтралітет як форма державного статусу дає більше можливостей для маневру й пристосування до процесів глобалізації. Практика міждержавних об'єднань показує, що реалізація загальних принципів об'єднань не завжди корелюється з інтересами національних держав, що входять у це об'єднання. Конфліктність ситуації в цьому випадку може бути зумовлена чи викликана й необхідністю знайти відповіді на виклики процесів глобалізації. Окремі національні держави мають можливість скоріше і зручніше пристосовуватись до процесів глобалізації, ніж великі союзи й інші об'єднання національних держав. Виходячи з цих обставин, в умовах глобалізації статус нейтральної держави є історично виправданим і, можливо, навіть необхідним для створення умов прогресивного розвитку конкретного національного суспільства. Треба обумовити й ту обставину, що у своїх дослідженнях вчені звертають увагу на той факт, що і процеси глобалізації, і нейтральний статус окремих держав і територій мають давню історичну традицію. Процеси глобалізації спостерігалися ще в стародавньому світі, а нейтральний статус окремих держав і окремих територій має свої історичні прояви, що сформувалися в історичну традицію. Як свідчать дослідження І. Роянкової, в історії міжнародного права відмічається, що нейтралізовані території з'явилися ще у стародавні часи. Як справедливо зазначає І. Роянова, цей період поки що залишається не досить дослідженим, у зв'язку з чим важко навести конкретні приклади про встановлення нейтралізованих зон і з'ясувати ключові ознаки таких територій. Так, у наукових джерелах можна знайти згадку про прориття тунелю в Стародавньому Китаї у 8 ст. до н. е., який заборонялося використовувати у воєнних цілях. Також подібна ситуація має місце щодо періоду середньовіччя. Більшість прикладів, коли держави укладали між собою договори про створення окремих нейтральних територій (зон), у межах яких заборонялися будь-які воєнні дії, пов'язують уже з Новим часом. Але й вони поки що розглядаються в загальноісторичному аспекті без виокремлення найголовніших ознак цих інститутів. Однак ці феномени потребують докладного вивчення, оскільки практика багатьох сучасних держав, у яких встановлено режими нейтралізованих територій, підтвердила свою ефективність¹⁰.

Відомим прикладом є територія Аландських островів, які в 1856 р. були демілітаризовані після підписання Конвенції про демілітаризацію Аландських островів, а згодом нейтралізовані у 1921 році. Нейтральний статус історично поширювався й на інші території, зокрема, тут треба вказати на Іонічні острови, протоки Дарданелли і Босфор, Суецький канал, території архіпелагу Шпіцберген, нейтралізовану зону між Норвегією та Швецією та інші тери-

торії. Як бачимо з цих прикладів, проблема нейтрального статусу окремих територій чи держав диктується за певних умов історичною необхідністю. А тому дослідження поняття нейтрального статусу, його характерних особливостей є неодмінно актуальним і необхідним як для теорії, так і для практики. Виходячи з викладеного, звернемо особливу увагу на проблему нейтралітету сучасної України¹.

Проблема нейтралітету в Україні виникла безпосередньо з моменту проголошення її незалежності. Незалежність і нейтралітет були категоріями, що органічно пов'язані між собою. Молода суверенна республіка змогла відстоювати свою незалежність безконфліктність зі своїми сусідами тільки через нейтралітет, не даючи переваги сильним суб'єктам геополітики ні на Заході, ні на Сході. Ця й інші обставини спонукали авторів Декларації про державний суверенітет України чітко й недвозначно сформулювати, що «Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї»¹². Глибока мудрість цього положення про державний суверенітет України органічно й об'єктивно закладена в тій аргументації необхідності нейтралітету як умови забезпечення незалежності України, як від Сходу, так і від Заходу. Розглянувши нами поняття й характерні риси глобалізації спонукають необхідність шукати своє місце в глобальних процесах поза союзами, блоками й об'єднаннями інших держав. Безкінечний і вільний потік товарів, робочої сили, сировини в умовах глобалізації як необхідності розвитку науково-технічного прогресу дає більше можливостей для конкретної країни в умовах нейтралітету, ніж у країнах союзних, блокових, об'єднаних, що обмежує їх національну мобільність. Вагомим і об'єктивно існуючим аргументом на користь нейтралітету України є географічне положення її територій, що розміщена між Сходом і Заходом. Це об'єктивно передбачає вигоди для України через міжнародну логістику, торгівлю, промислові, культурні, науково-технічні зв'язки між Сходом і Заходом. Ще зі стародавніх часів відомо, що процвітали ті країни, через які проходили сухопутні чи морські торгові шляхи. Сьогодні в цьому сенсі Україна займає найбільш вигідне положення. Треба врахувати й ту обставину, що Україна може черпати вигоду як з боку високорозвинених у науково-технічному плані країн Заходу, так і країн Сходу, що багаті на сировинні запаси й ринки збуту.

Ці об'єктивні обставини найбільш вигідні для нейтральної країни, яка може використати й переваги науково-технічного прогресу Заходу і сировинної та ринково-збутової бази Сходу. Відомою проблемою країн, що дотримуються нейтрального статусу, є їх військова безпека. Тут існують різні аргументи. Деякі вчені політологи й міжнародні аналітики вважають, що тільки країни, об'єднані у військові союзи і блоки, можуть бути впевнені у своїй військовій безпеці, зважаючи на те, що, наприклад, у країнах блоку НАТО згідно зі ст. 5 Статуту цього блоку напад на одну з країн вважається нападом

на всі країни блоку й агресор відчує на собі всю силу військового об'єднання НАТО. На перший погляд, здається все логічно й послідовно. Дійсно, під парасолькою НАТО, зважаючи на його військову могутність і ядерний потенціал, можна сподіватись на гарантії своєї безпеки. Але науково-технічний прогрес не стоїть на місці й у прискореному темпі йде напрацювання досягнень його як у засобах наступальної зброї, так і в засобах оборони, захисту необхідних об'єктів.

При цьому історично так склалося, що засоби наступу переважають над засобами оборони. Засоби оборони з'являються після застосування засобів нападу. Треба врахувати ту об'єктивну обставину, що для забезпечення матеріальних процесів в умовах мирного життя, всі країни змушені будувати й використовувати різні небезпечні об'єкти на своїх територіях: атомні станції, хімічні комплекси, гідротехнічні споруди та ін. Наприклад, на території США розміщено близько 400 атомних блоків, на території Франції – близько 7–10, на території України – 10, а також п'ять гідроелектростанцій, десятки атомних блоків, хімічних і гідротехнічних споруд розміщені на території росії та інших країн. Усі ці об'єкти надзвичайно вразливі і вкрай небезпечні у військовому відношенні. А тому ніякий союз і військовий блок не може гарантувати навіть свою власну безпеку в умовах війни між блоком та іншими державами, які мають відповідний потенціал засобів наступальної зброї. Тут проблема не обов'язково пов'язана з ядерною зброєю. Самі небезпечні об'єкти на території країн утримують у собі потенційну вразливість тотального руйнування даної території і знищення населення конкретної країни. Але конфронтація між воєнними союзами і блоками та іншими країнами не залежить від конкретних країн, які об'єднані в ці блоки. Війни можуть виникати без волевиявлення окремих країн, членів цих блоків, а наслідки цих воєн можуть проявитися на територіях усіх країн цього блоку. У цьому сенсі країни з нейтральним статусом мають значну перевагу, тому що можуть уникнути конкретних воєнних конфліктів, не виступаючи на підтримку кожної з воюючих сторін. Але виникає питання, як же досягти військової безпеки країні з нейтральним статусом?

Практика свідчить про те, що населення нейтральних країн активно готується до військової самооборони своєї держави. Все населення проходить військовий вишкіл щорічно, що дає змогу постійної готовності до відсічі будь-якого агресора. Крім цього, нейтральні країни мають можливість дбати про використання зброї найновіших зразків як наступального, так і оборонного характеру. Посилюється їх військова готовність до відсічі будь-якому агресору також і через укладення двосторонніх договорів безпеки з окремими країнами. Ця ідея набула практичного характеру через укладення у 2024 р. договорів безпеки з такими країнами, як Велика Британія, Франція, Польща та ін. Такий підхід є більш вигідним для країн з нейтральним статусом. Адже він дає можливість нейтральним країнам уникнути зобов'язань, у тому числі матеріальних, членів воєнних союзів і блоків і дає можливість

використати військовий і науково-технічний потенціал окремих держав для своєї військової безпеки.

Важливим аргументом на користь нейтрального статусу окремої країни є й та обставина, що нейтральні країни мають можливість вступати і в міжнародні об'єднання економічного, інформаційного, культурного характеру. Тут нейтральні країни можуть використовувати як міжнародні двосторонні зв'язки, так і зв'язки з колективними об'єднаннями держав. Наприклад, вступ України в Європейський Союз не суперечить її нейтральному статусу.

Аргументом на користь нейтрального статусу держави є й органічна близькість понять нейтралітету і незалежності держави. Тільки держави з нейтральним статусом мають можливість забезпечити свою відносно повну незалежність у різних соціальних сферах. Справа в тому, що держави, які вступили у військові союзи чи блоки, а також економічні об'єднання, змушені поступитися своїми суверенними повноваженнями, а практично частиною свого суверенітету на користь загальних повноважень союзів чи блоків. Сьогодні це підтверджується фактами протистояння міжнаціональними рухами й керівними органами відповідних об'єднань. Прикладом є протистояння між фермерами Польщі, Німеччини, Франції і бюрократичними рішеннями органів Європейського Союзу щодо зеленої політики в Євросоюзі. Органи Євросоюзу обмежують застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин, що призводить до зменшення врожаю, а також прибутків у сільському господарстві окремих держав. Це викликає конфлікт інтересів національних держав і загальносоюзних органів економічних об'єднань.

Країни з нейтральним статусом можуть уникнути таких протистоянь і конфліктів, проводячи вигідну для себе національну політику в різних галузях суспільного життя. А тому нейтральний статус країни і її незалежність, тобто забезпечення й утвердження її повного суверенітету, мають значні переваги перед країнами, що є членами військових союзів і різних економічних об'єднань. Звернемо увагу й на ту обставину, що країни – члени військових союзів можуть бути втягнуті в конкретний військовий конфлікт, об'єктивно проти своєї волі, виходячи із самого факту членства в конкретному союзі.

Отже, нейтральний статус дає більше можливостей для утвердження незалежної внутрішньої і зовнішньої політики національної держави.

У цей час шлях до нейтрального статусу України, який започаткований ще в Декларації про державний суверенітет України, неможливий через конституційне положення про те, що Україна дотримується стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО. Це конституційне положення несумісне з набуттям Україною нейтрального статусу. Але при цьому виникає теоретична й практична проблема конституційності самого факту закріплення в Конституції стратегічного курсу, спрямованого на вступ України в окремий конкретний військовий блок. Ця обставина суперечить положенню про державний суверенітет України, який виражається у верхо-

венстві верховної влади в Україні щодо кінцевих рішень з будь-яких питань як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Закріплюючи в Конституції положення про вступ України в окремий блок НАТО, Україна добровільно звузила можливості свого державного суверенітету, обмеживши його можливістю вступати тільки в окремий військовий блок. А повноцінний державний суверенітет передбачає таке верховенство влади в Україні, коли вона має можливість у будь-який час ухвалювати кінцеві рішення щодо свого державного статусу чи до вступу в будь-які союзи та блоки. З точки зору теорії державного суверенітету конституційні обмеження щодо вступу держави в конкретний військовий союз чи блок, просто недопустимі, тому що обмежують сам державний суверенітет одностороннім рішенням стратегічного курсу вступу України в НАТО.

Конституційне закріплення вступу України в НАТО суперечить і положенню ст. 17 Конституції України, де чітко закріплено, що «на території України не допускається розташування іноземних військових баз». Враховуємо й ту обставину, що статут НАТО передбачає розміщення військових баз на території кожної країни – члена НАТО, а це категорично суперечить положенню ст. 17 Конституції України.

Треба брати до уваги й ту обставину, що Конституція як основний закон держави має свої предмети правового регулювання, а поточне законодавство має свої окремі предмети регулювання, засновані на Конституції. Вибір стратегічного курсу внутрішньої й зовнішньої політики в кожний конкретний момент є предметом відання поточного законодавства, враховуючи необхідність зміни курсу залежно від зовнішніх і внутрішніх обставин суспільного життя. Конституція як основний закон регламентує найбільш узагальнені предмети правового регулювання, а поточне законодавство регламентує ті предмети правового регулювання, які підлягають частим змінам залежно від конкретної загальної обстановки. А тому закріплення стратегічного курсу про вступ України в НАТО юридично можливе й виправдане тільки в системі поточного законодавства. Така конкретика не є предметом відання конституції. Думаю, що це творча помилка законодавця. І її можна виправити, закріпивши стратегічний курс України в поточному законодавстві.

З юридичної точки зору закріпити свій нейтральний статус Україна має можливість тільки після скасування Верховною Радою положень про вступ України до НАТО. А це стає передбачуваним після корінної зміни стратегічного курсу у внутрішній і зовнішній політиці України. Це питання корінних змін у стратегії економічного культурного і соціального розвитку України. Тут треба згадати, що корінна національна ідея розвитку кожної нації передбачає збереження і примноження її народу. А чи сумісна ця ідея з вступом України в НАТО, чи з нейтральним статусом України – це історичний вибір її народу, враховуючи, що є аргументи і за, і проти при утвердженні кожного рішення. Історичний розвиток України покаже, до якого рішення прийде Україна.

Висновки. Практика існування нейтральних країн свідчить про те, що нейтральні країни дуже серйозно прискіпливо піклуються про свій військовий самозахист. Досвід Швейцарії, Австрії, Ізраїлю та інших країн показує, що країни, які дотримуються статусу нейтралітету, мають активно проводити політику стримування дій будь-якого агресора, який може зазіхати на їх територію. Розвиток воєнно-промислового комплексу, організація військових структур повинні бути максимально актуалізовані в країні, що дотримується політики нейтралітету. Практика зовнішньої діяльності України в забезпеченні своєї оборони останнім часом свідчить про те, що є організаційні форми і методи залучення окремих країн до забезпечення безпеки України на базі двосторонніх угод. Це свідчить про те, що нейтральній країні не обов'язково досягати своєї безпеки через вступ у воєнні блоки і союзи. Більше того, членство у воєнних блоках і союзах потребує матеріальних витрат для загальних потреб союзу, що далеко не завжди вигідні окремим членам цього союзу. Недарма упродовж багатьох років більшість країн – членів НАТО не виконували свій обов'язок перед НАТО щодо виділення двох відсотків свого ВВП на потреби НАТО. Це серйозна стаття витрат для окремої країни. Країни з нейтральним статусом ці витрати мають можливість скерувати на витрати своїх військових потреб. Як свідчить практика Ізраїлю та Швейцарії, країни, що не вступають у військові блоки і союзи, велику увагу приділяють військовій мобілізації свого населення, постійним військовим навчанням населення, доведенням до досконалості володіння своїм населенням різних видів зброї. Країни з нейтральним статусом мають різні можливості гарантувати свою безпеку, використовуючи як внутрішні резерви, так і допомогу дружніх країн. Не треба применшувати й можливість захисту інтересів країн з нейтральним статусом міжнародного права і міжнародних організацій, що своєю діяльністю покликані статутно забезпечувати мирне співіснування держав з різним політичним устроєм у планетарному масштабі.

Агресія росії проти України зняла з порядку денного потребу змістовно розглядати необхідність нейтрального статусу України, як це передбачала Декларація про державний суверенітет України. Але історична необхідність виникає часто непередбачувано. Вибір стратегічного курсу конкретної держави часто виникає в силу формування нових обставин суспільних відносин. І тоді з'являється потреба теоретичного і практичного розгляду конкретної проблеми, включаючи й проблему нейтралітету. Можливо, думки, викладені в цій статті, стануть у майбутньому теоретичним засобом для вибору державного статусу України.

1. Енциклопедія сучасної України. Том 23. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL: <https://esu.com.ua/article-72983> (дата звернення: 30.12.2023) 2. Вдовенко В. М. Політика нейтралітету і позаблоковості в сучасній архітектурі європейської безпеки: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. С. 9. 3. Там само. С. 10.

4. Современный социоэкономический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2009. С. 309.
5. Гончаренко О. Нейтралітет, позаблоковість і національна безпека: європейський досвід та альтернатива для України. *Стратегічна панорама*. 2000. № 1–2. С. 102.
6. Зленко О. Нейтралітет чи позаблоковість: чи це в інтересах України? URL: www.viche.info/journal.1418 (дата звернення: 30.12.2023)
7. Роянова І. Історія становлення інституту нейтралізованих територій упродовж XIX – на початку XX століття. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 352–353.
8. Современный социоэкономический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2009. С. 91.
9. Шкурят В. І. Особливості державного управління в умовах глобалізації. *Держава та регіони*. 2019. С. 46–51. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/topical-issues-of-the-development-of-modern-science_18-20.09.2019.pdf#page=102 (дата звернення: 30.12.2023)
10. Роянова І. Історія становлення інституту нейтралізованих територій упродовж XIX – на початку XX століття. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 350–351.
11. Буткевич О. В. Міжнародне право Стародавнього Світу: підручник. Київ: Україна, 2004. 864 с. С. 268.
12. Декларація про державний суверенітет України: прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Київ: Україна, 1991. 8 с.

References

1. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. Tom 23. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2021. URL: <https://esu.com.ua/article-72983> (data zvernennia: 30.12.2023)
2. Vdovenko V. M. Polityka neitralitetu i pozablokovosti v suchasni arkhitekturi yevropeiskoi bezpeky: avtoref. dys. ... kand. polit. Nauk: 23.00.04; Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2006. S. 9.
3. Tam zhe. S. 10.
4. Sovremennyi sotsyoekonomicheskyi slovar. Moskva: YNFRA-M, 2009. S. 309.
5. Honcharenko O. Neitralitet, pozablokovist i natsionalna bezpeka: Yevropeiskyi dosvid ta alternatyva dlia Ukrainy. *Stratehichna panorama*. 2000. № 1–2. S. 102.
6. Zlenko O. Neitralitet chy pozablokovist: chy tse v interesakh Ukrainy? URL: www.viche.info/journal.1418 (data zvernennia: 30.12.2023)
7. Roianova I. Istoriia stanovlennia instytutu neitralizovanykh terytorii uprodovzh KhKh – na pochatku KhKh stolittia. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2020. № 5. S. 352–353.
8. Sovremennyi sotsyoekonomicheskyi slovar. Moskva: YNFRA-M, 2009. S. 91.
9. Shkurat V. I. Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia v umovakh hlobalizatsii. *Derzhava ta rehiony*. 2019. S. 46–51. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/topical-issues-of-the-development-of-modern-science_18-20.09.2019.pdf#page=102 (data zvernennia: 30.12.2023)
10. Roianova I. Istoriia stanovlennia instytutu neitralizovanykh terytorii uprodovzh KhKh – na pochatku KhKh stolittia. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2020. № 5. S. 350–351.
11. Butkevych O. V. Mizhnarodne pravo Starodavnoho Svit: pidruchnyk. Kyiv: Ukraina, 2004. 864 s. S. 268.
12. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy: Pryiniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainskoi RSR 16 lypnia 1990 r. Kyiv: Ukraina, 1991. 8 s.

Sirenko Vasyly. Neutrality as form of claim of safety of the modern states

The article reflects on the status of non-alignment and neutrality, examines the advantages and features of both, and the formation of the institution of neutralized territories in the nineteenth and twentieth centuries. The author distinguishes between neutrality and related concepts, such as non-alignment, neutral territories, and globalism. In particular, it is stated that non-alignment is a special international legal status that does not require international legal consolidation and can be changed

unilaterally. It implies non-participation in military alliances, but does not oblige to comply with humanitarian law during conflicts in third countries. The author notes that the institution of neutralized territories has deep historical roots dating back to ancient times. The author concludes that the more independent a country is in asserting its sovereignty, independence, autonomy, and the supremacy of its government in making final decisions, the more opportunities it has to adapt to the processes of globalization and find a place for its progressive development. Countries that are united in military alliances, blocs or administrative-territorial associations have fewer opportunities for national adaptation, taking into account national identity, to adapt to the processes of globalization. The motivation of Ukraine in choosing the non-aligned status is analyzed. The article considers the issues of globalization related to the development of the global information technology market, the relationship between globalization processes and the information technology market, the impact of globalization processes on the security of the state, economic, information, social and cultural aspects.

Key words: *neutrality, international legal status, soldiery unions, national legislation, Basic law, strategic course, globalizations not processes, military operations, special status of the state.*